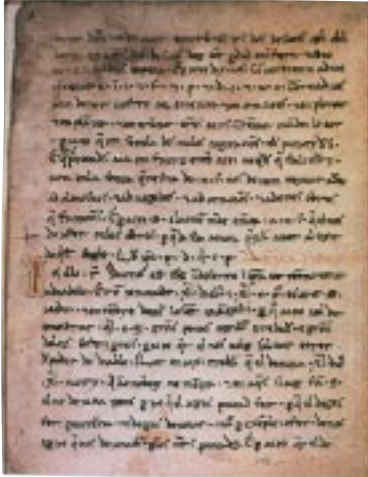

Ua votz pròpria e millenària

*Es Homilies d'Organyà (s.XII),
prumèr document literari catalan;
se consèrve ena Bibliotèca
Nacionau de Catalonha*

*Ramon Llull (Malhòrca, 1232-1316),
prumèr gran escrivan en
lengua catalana, autor des òbres
Llibre d'Evast e Blanquerna e
Llibre d'Amica e Amat*

Lengua deth pòble, era cultura e era Administracion

Es primèrs tèxtes escrits en catalan que coneishem son fragments dera version catalana deth Forum Iudicum e eth sermonari Les Homilies d'Organyà, toti dus deth sègle XII. Eth catalan aguec un espaniment considerable coma lengua de creacion e de govèrn (Cancelaria Reiau) entre es sègles XIII e XVI, temps en qué era corona catalano-aragonesa estenec es sòns domenis pera Mediterrànèa, entà Sicília, Sardenha, Nàpols e tanben enquia Atènes. Entre es òbres literàries subergessentes d'aguest periòde que podem nomenar es de Ramon Llull, contemporanèu de Dant, es quate *Cròniques*, es òbres de Francesc Eiximenis, Anselm Turmeda, Bernat Metge, Ausiàs Marc o eth *Tirant lo Blanc*, considerada com eth primèr roman modèrn dera literatura occidentau. Tanben son en catalan es grani tèxtes legislatius d'aguest temps, com es *Furs de València*, es *Costums de Tortosa*, es *Usatges* o eth *Llibre del Consolat de Mar*, amàs de leis de comèrc maritim que s'apliquèren per tota era Mediterrànèa enquiath sègle XVIII. De resultes dera relacion damb Itàlia, ua des primèrs traduccions coneishudes dera *Divina Comèdia* siguec era catalana d'Andreu Febrer; ath delà d'açò, tanben se revirèren ath catalan granes òbres dera literatura deth moment, com eth *Decameró*.

*Tirant lo Blanc, der escrivan
Joanot Martorell (Gandia, 1413/
1415-1468), òbra principau deth
Sègle d'Aur des letres catalanes*

*Portada deth Llibre del Consolat
de Mar, compilacion de leis
maritimes e mercantils
redactada en sègle XIV e
tradusida a diuèrses lengües*

Portada de Constitucions i altres drets de Catalunya (1704), recopilacion en catalan des leis vigentes en Principat pòc abantes dera pèrta dera sua libertat

Es gòis, coma aguest en aonor dera Vèrge de Montserrat (s.XVII), son ua mòstra dera devocion e era literatura populara

Eth periòde dera decadéncia literària

Maugrat qu'era lengua catalana accedid plan lèu ara impremeria –com demòstre qu'en 1474 ja apareish eth primèr libre imprimit en catalan, *Les trobes en llaors de la Verge Maria*–, enes sègles dera Renaishença e eth barròc viu ec ua etapa de decadéncia entad açò qu'ei ara literatura culta. Totun, se tenguec coma lengua dera legislacion e dera Administracion, e coma unica lengua populara. D'aguest periòde podem remercar era òbra de Josep Vicenç Garcia e Francesc Fontanella en Catalonha, Joan Ramis en Menòrca, e Lluís Galiana en Valéncia.

Dempús dera Guèrra des Segaires (1640-1659), es tèrres deth nòrd de Catalonha sigueren cedides ara corona francesa e, ara seguida, eth catalan siguec proïbit ena educacion e enes usi oficials. Ena Guèrra de Succession ara corona d'Espanha (1704-1714) es territòris dera antica Corona d'Aragon se placèren ath cant der archiduc Carles e lutèren amassa damb es potències aliades. Per açò, dempús dera des-hèta d'Almansa (1707) e dera presa de Barcelona (1714) e de Malhòrca (1715), es territòris de parla catalana perderen es institucions pròpies e eth catalan demorèc excludit dera legislacion e dera Administracion de justícia e municipau, der ensenhament e dera documentacion notariu e de comèrç.

El pi de Formentor, poema der autor malhorquin Miquel Costa i Llobera, que s'a convertit en un simbèu der amor ara tèrra pàtria

Era Renaishença e era recuperacion dera lengua

Amassa damb es moviments deth romanticisme e deth nacionalisme per tota Euròpa, era lengua catalana viuec ua rica Renaishença literària, eth començament dera quau se place simbolicament damb era publicacion dera òda *La Pàtria* (1833) de Bonaventura Carles Aribau, e qu'aguec continuïtat damb era produccion poetica, teatrau e narrativa de fòrça autors de Catalonha, es Isles Balears e eth País Valencià.

Ena dusau mitat deth sègle XIX, aguest moviment balhèc òbres de nivèu universau e d'un gran exit popular, com es de Jacint Verdaguer, autor des poèmes epics *L'Atlàntida* e *Canigó*; Àngel Guimerà, que dèc nivèu literari ath teatre nacionau damb òbres com *Terra Baixa*; Narcís Oller, autor de romans d'ua grana modernitat, com ei eth cas de *La febre d'or*. Santiago Rusiñol, Joan Maragall, Ignasi Iglésias, Víctor Català, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Joan Salvat-Papasseit, qu'incorporèc er us des calligrames, Josep Sebastià Pons e Bartomeu Rosselló Pòrcel son quauqu'uns des autors mès populars deth primèr tèrç deth sègle XX.

Parallèlament comencèren estudis sus era lengua e s'elaborèren diccionaris (com es de Pere Labèrnia, Pere Antoni Figuera, Josep Escrig o Marià Aguiló), tractats de barbarismes e ortografies (com es des malhorquins Antoni Cervera e Joan Josep Amengual o eth barcelonés Josep Balari), que son eth precedent immediat dera normativizacion modèrna començada entàs prumeries deth sègle XX.

Contemporanèament, eth catalan s'introduisic ena premsa diadèra e periodica de tot eth territòri, tant de tirada nacionau com locau e comarcau, damb diaris com *La Renaixença*, *El Poble Català*, *La Veu de Catalunya* e, mès tard, *La Publicitat* e *El Matí*, e revistes com *La Ignorància*, *El Mole*, *L'Avenç*, e d'autes.

Edicion deth poèma *Canigó* de Jacint Verdaguer, escrivan que restituic ara lengua catalana eth caractèr literari universau

En 1881 apareishec eth primèr periodic escrit en catalan, *La Renaixença* (1881-1905)

Mossen Antoni Maria Alcover (Manacòr, 1862- Palma, 1932), ua des figures mès representatives dera recuperacion dera lengua ath començament deth sègle XX

Pompeu Fabra i Poch (Gràcia, 1868 – Prada de Conflent, 1948), inspirador e principau impulsor dera codificacion ortografica e gramaticau dera lengua catalana

Era institucionalizacion deth catalan

Entàs prumeries deth sègle XX, en Catalonha eth catalanisme politic reivindicà er ensenhament dera lengua catalana e eth sòn usatge ena Administracion. Des des institucions de poder locau que controlèc e, plan esepciaument, des dera Mancomunitat de Catalonha, Enric Prat de la Riba balhèc un gran supòrt institucional ath catalan damb era creacion der Institut d'Estudis Catalans (1907) e dera sua Secció Filològica, eth primèr president dera quau siguec eth malhorquin Mn. Antoni M. Alcover, eth possaire deth Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana (1906) e deth *Diccionari català-valencià-balear* (1926-1962), òbra capitau dera lexicografia catalana.

Eth supòrt de Prat de la Riba e der Institut permeteren era institucionalizacion deth trabalh realizat per Pompeu Fabra entre 1913 e 1930 (normes ortografiques, gramatica, diccionari) damb eth quau eth catalan se dotèc d'ua normativa unificada e modèrna.

Era Constitucion republicana de 1931 e er Estatut d'autonomia de 1932 permeteren a Catalonha recuperar era Generalitat, qu'eth catalan siguesse declarat lengua oficiau e era realizacion d'ua activa politica de supòrt ath sòn ensenhament. Es Isles Balears e es tèrres valencianes, en cambi, non arribèren a veir aprovadi es sòns estatuts d'autonomia.

Era dictadura e era persecucion dera lengua

Entre es ans 1939 e 1975, pendent era dictadura que seguic ara Guèrra Civi, era persecucion deth catalan siguec intensa e sistematica, sustot enquia 1962. Se proïbic era edicion de libres, diaris o

revistes, era transmission de telegrams e es convèrses telefoniques en catalan. Era exhibicion de pellicules ère, per fòrça, en castelhan e eth teatre sonque se podie representar en aguesta lengua. Es emissions de ràdio e de television sonque podien èster en castelhan. Era documentacion administrativa, notariu, judiciu o mercantila ère exclusivament en castelhan e era que se hège en catalan se consideraue nulla de plen dret. Era senhalizacion des vies publiques e era comerciau, era publicitat e, en generau, tota era imatge exteriora deth país qu'ère en castelhan. Ua grana immigracion provenenta dera rèsta d'Espanha en uns moments enes quaus cap des territòris de lengua cata-

Era dictadura franquista sosmetec ara lengua catalana a ua persecucion politica e culturau entà impausar eth castelhan

lana non podie aufrir ues estructures urbanistiques e educatiues apropiades hec mès malaisida, encara, era situacion deth catalan.

Maugrat tot, era lengua catalana se tenguec coma lengua de transmission familiar tant en Catalonha e es Isles Balears com enes auti territòris de parla catalana. En aguest temps fòrça escrivans formadi ena epòca anteriora, quauqu'uns d'eri der exilh estant, com Josep Carner, Carles Riba, Josep Maria de Sagarra, Josep Vicenç Foix, Josep Pla, Salvador Espriu, Mercè Rodoreda, Pere Calders, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés o Llorenç Villalonga escriueren òbres plan importantes.

En dusau tèrç deth sègle XX es letres catalanes compdèren damb autors de talha universau: Llorenç Villalonga, autor de Mort de dama; Josep Pla, era òbra completà deth quau ei un retrate deth sòn mon e deth sòn temps, e Mercè Rodoreda, autora de La plaça del Diamant

En an 2000 i auie 10 cabecères en lengua catalana, damb ua tirada conjunta d'uns 175.000 exemplars diaris

Entara normalitat

Un còp recuperades es libertats democraticas, era Constitucion de 1978 reconeish era pluralitat lingüística e establís qu'es lengües espanyòles diferentes deth castelhan pòden èster oficials segontes es estatuts d'autonomia. Es estatuts de Catalonha (1979) e des Isles Balears (1983) reconeishen eth catalan coma lengua pròpria d'aguesti territòris e la declaren lengua oficiau amassa damb eth castelhan, e tanben ac a hèt, damb era denominacion legau de valencian, eth dera Comunitat Valenciana (1982). Parallèlament, era Constitucion d'Andorra (1993) establís qu'eth catalan ei era lengua oficiau der Estat.

Jos er emparament des estatuts, es parlaments autonòms de Catalonha, es Isles Balears e era Comunitat Valenciana aprovèren, entre 1983 e 1986, leis de supòrt ara lengua catalana que la introdusiren ena escòla, era administracion e es mieis de comunicacion institucionaus. En 1998, eth Parlament de Catalonha aprovèc ua naua Lei entà pr'amor de promòir er us deth catalan en mon economic, es indústries culturaus e es mieis de comunicacion privats.

En aguesti ans s'an creat mieis de comunicacion entre es quaus cau remarcar, peth sòn naut grad d'acceptacion populara, TV3 e Catalunya Ràdio en Catalonha o eth Canal 9 en València e, darrèrament, un gran nombre de ràdios e televisions locals en toti tres territòris.

En aguest periòde eth catalan a recuperat preséncia ena premsa de manèra qu'actuaument i a dètz diaris en lengua catalana: *Avui*, *El Punt*, *Regió 7*, *Diari de Girona* e *El Nou 9* en Catalonha; eth *Diari de Balears* en Malhòrca, e eth *Diari d'Andorra* e eth *Periòdic d'Andorra* en Principat d'Andorra, e es versions catalanes des diaris *El Periódico* e *Segre*. Tanben son en catalan trenta setmanèrs, un centenat de revistes e mès de dues centes publicacions de tirada locau.

Era edicion en lengua catalana a estat plan importanta entad açò qu'ei ath nombre de títols editats, que cada an a aumentat d'un biais constant. En 1999, per exemple, s'editèren 7.492 títols en lengua catalana, damb un totau de mès de vint milions d'exemplars. Entara fin d'aguest madeish an, eth totau de títols disponibles en lengua catalana, segon es registres der ISBN, despasaue es 75.000. En 1994, segon un informe dera Unesco, era lengua catalana ère era detzau lengua mès tradusida deth mon, per lengües de partida.

